

Wie moet er voor de eerste 1000 dagen zorgen?

AN PIESENS merkt op dat de oproep om meer in te zetten op de eerste 1000 dagen van jonge kinderen veel weerklank krijgt. Wie op wil komen voor de belangen van jonge kinderen kan beroep doen op onderzoek over de eerste 1000 dagen. Het lijkt intussen onweerlegbaar: zet in op de eerste 1000 dagen, want onderzoek toont het aan. Maar deze aanpak kent risico's. Vanuit een bespreking van enkele daarvan eindigt het stuk met een warm pleidooi voor aandacht voor alle dagen in een kinderleven. En in dat van ouders.

De afwas is een goudmijn voor interessante gesprekken, zelfs al is hij verweven met allerhande onderhandelingen over oneerlijke taakverdelingen in huis. Op een winteravond vorig jaar vroeg mijn twaalfjarige dochter me 'of mijn werk nu echt "de job van mijn leven" was'. Omdat dat zinnetje 'de ... van mijn leven' nooit echt bij mij gepast heeft, ontspon zich een meanderend gesprek waarin ik precies dat probeerde uit te leggen. 'De job is goed genoeg', zei ik. 'Meestal heb ik plezier in mijn werk, ik mag dingen doen die ik redelijk goed kan, ik mag veel kiezen waaraan ik meewerk, ik vergader weliswaar niet graag en soms vind ik dat ik te hard moet werken.'

Ik vertelde over dromen, van vroeger en nu. Alleen houden die dromen bijna altijd afstand, onvoorspelbare dagen en reizen in. Ooit droomde ik ervan om een paar jaar in het buitenland te werken of het idee van nomadisch leven en werken (maar dan wel met een laptop) spreekt me ook wel aan. Kiezen voor de job van je leven is één ding, maar ik vond toch dat er minstens één ouder in de stad moest werken waar de kinderen naar de opvang of naar school gingen. Ooit regelden we het anders, toen zij nog heel klein was. Allebei pendelend. Ik herinner me nog levendig de maagpijn als er weer eens een treinvertraging was. Gemangeld voelde ik me tussen professionele ambities en alle verwachtingen die daarmee gepaard gaan en de nood om op tijd thuis te zijn.

Die keuzes, voor een haalbaar leven in gezin en werk, zijn persoonlijk, maar tegelijkertijd een voorbeeld van herkenbare maatschappelijke thema's, zoals de zorgverdeling in gezinnen of de genderverschillen in die zorgverdeling. Veel ouders zoeken een weg in de zorg voor hun kinderen, verweven met andere rollen in hun leven. Jonge kinderen hebben nu eenmaal zorg en aandacht nodig opdat ze goed kunnen opgroeien en kunnen gedijen. De oproep om meer in te zetten op de eerste 1000 dagen is een manier om die nood aan vroege aandacht en zorg (sterker) op de agenda te zetten. Het argument is duidelijk: zet in op een goede omkadering in die eerste jaren en zowel kinderen als maatschappij zullen er wel bij varen. Die nadruk op de eerste 1000 dagen is redelijk geniaal. Het maakt het moeilijke en redelijk vage thema van aandacht en zorg voor jonge kinderen concreter én minstens in tijd afgebakend.

De kracht van de eerste 1000 dagen

De kracht van het werk naar de eerste 1000 dagen van kinderen schuilt er volgens mij in dat onderzoekers nagaan wat er allemaal gebeurt met jonge kinderen, al vanaf de conceptie. Vaak vinden ze ook wat er kan mislopen op erg jonge leeftijd. Het onderzoek naar de gevolgen van de hongersnood die Nederland in 1944-1945 teisterde, toont bijvoorbeeld aan dat deze kinderen (die tijdens de hongersnood nog in de moederschoot zaten) tot in hun latere leven negatieve gevolgen ondervonden van die hongersnood (Roseboom, 2023).

Zo is er ook onderzoek dat ingaat op de gevolgen van armoede op de (brein-) ontwikkeling van jonge kinderen. Dergelijk onderzoek helpt om concreter de mogelijke gevolgen te zien van onze omgang met kinderen en dan vooral van de omstandigheden waarin ze opgroeien. Daar lijken dan meteen argumenten in te zitten om het anders aan te pakken.

Onze samenleving kan zich echt nog wel beter organiseren in de zorg voor (jonge) kinderen: begeleiders in de opvang zouden meer tijd moeten krijgen om voor kinderen te zorgen, peuters zouden in kleinere groepen moeten terechtkunnen, ouders kunnen meer tijd gebruiken om voor baby's te zor-

gen én die zorg zou wel gelijker verdeeld mogen worden over alle ouders. Op sociale media pleit de actiegroep ‘de 1000 eerste dagen’ onder die vlag voor maatregelen om de kinderopvang eindelijk voldoende middelen te geven. (de1000eerstedagen, z.d.) De verwijzing naar het kader van de eerste 1000 dagen kan niet veel duidelijker.

‘Gewoon’ de risico’s vermijden?

Toch liggen de conclusies minder voor de hand dan dit op het eerste gezicht lijkt. We weten immers uit onderzoek niet noodzakelijk wat de weg voorwaarts precies inhoudt. Het onderzoek naar de impact van stress op zwangere vrouwen toont de gevolgen van die stress voor kinderen. Stel nu dat een samenleving daar iets mee wil doen, wat moet er dan gebeuren? Inzetten op leefstijlverandering, door zwangere vrouwen psycho-educatie aan te bieden? En eventueel ook aan hun partners opdat ouders zelf hun stress beter kunnen reguleren (voor zover ze dat al niet konden)?

Of zijn er meer maatschappelijke maatregelen nodig, zoals een langere zwangerschapsrust? Dat beïnvloedt dan misschien weer de tewerkstellingskansen van vrouwen, wat toch ook al gedocumenteerd is in onderzoek en wellicht ook voor de nodige stress kan zorgen. Of willen we werkgevers sensibiliseren om stress minstens op het werk binnen redelijke grenzen te houden? Maar wat dan te doen wanneer de levensomstandigheden van een zwangere vrouw dusdanig zijn dat ze er toch veel stress van ondervindt en ze die stress niet beheerst krijgt? Of dat al die focus op stress haar net doet stressen?

Wat als een moeder zelf niet zoveel greep heeft op die omstandigheden? In het boek *De eerste 1000 dagen* pleiten auteurs voor een betere omkadering van de zwangerschap, preventieprogramma’s om ouders aan te moedigen tot leefstijlkeuzes in het belang van hun ongeboren kind en ook voor meer omkaderende maatregelen, zoals zwangerschapsrust, kwaliteitsvolle opvang, en in sommige gevallen ook hulpverlening (Roseboom, 2023). Dat alles met dit doel voor ogen: als het beter gaat met die eerste 1000 dagen, dan gaat het ook daarna beter.

Over wil en wie

In bovenstaand voorbeeld spelen volgens mij twee kwesties: (1) willen we iets doen met de inzichten uit die onderzoeken en (2) wiens verantwoordelijkheid is dat dan? Anders gezegd: vinden we de geschetste situatie een probleem dat om een oplossing of reactie vraagt en zo ja: wie moet daar dan voor zorgen?

Die eerste kwestie, of we maatschappelijk met een bepaald probleem iets moeten of willen doen, is eigenlijk voer voor sociaal-politiek debat. Onze wetgeving kent genoeg voorbeelden van situaties die men ernstig genoeg vond om er een probleem van te maken: de invoering van de leerplicht in 1914 is zo'n voorbeeld, net zoals het verbod op kinderarbeid in 1889. Al is dat laatste wel weer wat moeilijker geworden, nu steeds meer duidelijk wordt dat een deel van de westerse consumptie maar mogelijk is dankzij kinderarbeid elders op de wereld.

Alleszins, over beide thema's bestond indertijd ook discussie¹. Zo zijn er ook nu thema's waar debat over bestaat: in de kinderopvang leeft er een debat over de organisatie en de arbeidsvoorwaarden, onder andere naar aanleiding van situaties die erg nadelig waren voor kinderen. Dat leidt vooralsnog niet tot de grootse financiële injectie die bepleit wordt en die nochtans ook door onderzoek ondersteund wordt. Het valt nog te bezien hoe dit debat zich verder uitrolt. Ik hoop alleszins dat er betere werkomstandigheden komen voor kinderbegeleiders, meer betaalbare kinderopvang voor iedereen (en niet alleen voor werkende ouders), een hogere waardering én een betere verloning voor medewerkers in de kinderopvang. En ik hoop ook dat die ingrepen de kinderen ten goede zullen komen. Maar dat is dus een sociaal-politiek standpunt, geen standpunt dat helemaal uit onderzoek voortvloeit.

Goed ouderschap

Ik mis ook een ander debat: over wat dit alles betekent voor de verwachtingen die een maatschappij ouders oplegt. Dat brengt me bij de tweede

¹ <https://www.industriemuseum.be/nl/collectie-item/kinderarbeid-in-belgie> schetst bijvoorbeeld de sociale strijd die voorafging aan de Wet op de Kinderarbeid.

kwestie: wie er dan precies voor de kinderen moet zorgen? In wezen komt de vraag hierop neer: nu we weten hoe kwetsbaar die kindertijd is, wie heeft er dan zorg te dragen over de meest kwetsbaren onder ons? In uitersten geformuleerd: is dit dan de zorg van ouders of is dat eerder de zorg van een samenleving?

Ouders krijgen een vooraanstaande rol toegewezen, wat logisch is vanuit hun rol als eerste opvoeders. Uit het werk over de eerste 1000 dagen zijn veel verwachtingen voor toekomstige ouders af te leiden: over wat ouders best zouden vermijden, zoals roken, alcohol- en drugsgebruik; over waar ouders bedachtzaam voor moeten zijn, zoals wanneer ze psychische problemen hebben; en over wat ouders best zouden doen, zoals liefde en aandacht geven of zorg dragen voor goede voeding.

Maar kunnen we dat wel maken, als we niet ook kijken naar de verschillende omstandigheden waarin iedereen dat moet waarmaken? Dat blijft vaak onderbelicht, ook in het onderzoekswerk dat gegroepeerd wordt onder de eerste 1000 dagen.

Gezonde brooddoos

Neem nu als voorbeeld de acties om kinderen gezonde brooddozen mee naar school te laten nemen. De vorige school van onze dochters hield regelmatig een 'gezonde brooddozendag', waarop de kinderen hun brooddoos gecontroleerd werd op eventuele ongezonde inhoud. De kinderen kregen dan uitleg over wat er wel en niet gezond was.

De hoop was dan, vermoedelijk, dat de informatie tot bij de ouders zou komen en dat die ouders daarna, gevoed met meer inzicht, een gezonde brooddoos zouden meegeven. Als ouder voelde ik me toen nogal betutteld en probeerde ik mijn dochters eens aan te sporen tot een soort ongehoorzaamheidsactie, die ze faliekant weigerden ('Als we nu eens een ongezonde brooddoos mee zouden geven? Wat denken jullie daarvan, meisjes?' Protest.)

De bezorgdheid over goede en gezonde voeding snap ik natuurlijk: er zijn kinderen die geen eten meekrijgen of die eten meekrijgen dat niet geschikt gevonden wordt. Maar bij de verwachte respons op die situaties heb ik wel meer bedenkingen. Er zijn ook gemeenten die een lunch aanbieden op school. In onze omgang met die situaties tonen we ook hoe we naar die situaties kijken: zijn het onwetende of onwillige ouders die met de situatie geen blijf weten of zijn het net de omstandigheden die ouders tot bepaalde keuzes aanzetten?

Opvoeding is normatief

Zelf vind ik dat we bij gelijk welke norm over opvoeden ook moeten kijken naar de omstandigheden die nodig zijn om die norm te kunnen halen. Een eerste omstandigheid is tijd. Zorg vraagt tijd en een zekere mate van beschikbaarheid. In een samenleving die primair op werk gericht is, wordt de tijd die ouders willen of moeten besteden aan de zorg voor hun kinderen vaak onvoldoende naar waarde geschat.

De zorg zelf wordt ook weinig gewaardeerd. En zorg en werk zijn geen gelijke eenheden waar ouders mee moeten jongleren. Zorg en werk brengen ouders in verschillende tijdlandschappen met een eigen logica. Zorg is onvoorspelbaar, vaak acuut en dwingend, terwijl we voor werk minstens het idee hebben dat het aan tijd en plaats gebonden is (McKie et al., 2002; Raes et al., 2020).

Al is het ene werk het andere niet. Het werk van een ambtenaar en dat van een fietskoerier is niet zomaar te vergelijken. Er zijn in ons land best wel wat maatregelen om gezin en werk te combineren, maar niet iedereen kan daarop rekenen. Een fietskoerier zonder arbeidscontract kan niet zomaar beroep doen op arbeidstijdvermindering om voor de kinderen te zorgen. Mijn punt hier is: dergelijke maatregelen worden zelden bedacht door mensen met een even precair statuut als die fietskoerier.

Aandacht voor de kinderen

Nog afgezien van de vraag of iedereen dit zomaar kan realiseren, kunnen we ons ook afvragen of iedereen dezelfde opvoedingsnormen deelt én of dat moet.

De meeste ouders willen wel dat het met hun kinderen goed gaat, maar dat betekent toch in veel gezinnen iets anders. Nu twijfel ik niet aan het nut van sommige maatschappelijke verwachtingen over hoe kinderen moeten kunnen opgroeien en hoe je met jonge kinderen omgaat. Sommige daarvan zijn in wetgeving vastgelegd, zoals de leerplicht. (Toegegeven, ik ben al betrapt op de ergerlijke uitspraak: ‘Wees blij dat je naar school kan gaan, dat is niet overal op de wereld het geval.’ Dat werd beloond met een welverdiende oogrol.)

Andere verwachtingen zijn veel vager en kennen veel meer variatie. Neem het voorbeeld uit het begin van dit stuk: zelf vind ik het belangrijk om in de buurt te zijn en min of meer aanspreekbaar te zijn voor kinderen. Ik denk ook dat mijn concrete keuzes beïnvloed waren door verwachtingen over goed ouderschap en opvoedingsnormen. Maar niemand zegt dat dat de enige waardevolle invulling is van ‘aandacht voor de kinderen’.

Ik twijfel dus aan de algemene geldigheid van sommige verwachtingen, hoezeer ze ook uit onderzoek voortvloeien. En als we die twijfel niet toelaten of de verschillende invullingen van opvoeding niet waarderen, dan landen we bij een goedbedoeld, maar redelijk eenzijdig verhaal over wat ouders horen te doen. Onze geschiedenis heeft genoeg voorbeelden van hoe welmenende goedverdienende burgers in de negentiende eeuw fabrieksarbeiders gingen aanleren hoe ze hun kinderen moesten opvoeden, terwijl er toch ook iets moest gebeuren aan hun levensomstandigheden.

Doe het juiste, dan komt het wel goed

Ook wanneer we aannemen dat de normen die voortvloeien uit dit soort 1000 dagen-onderzoek de juiste normen zijn, is er nog een moeilijkheid. En dat is misschien wel mijn grootste zorg. ‘De eerste 1000 dagen bepalen wie we zijn’, eindigt het boek over de eerste 1000 dagen. Dat vind ik een redelijk zorgwekkende stelling. Om twee redenen: wat als er toch zaken mislopen? En wat op dag 1001?

Laat ik maar even ingaan op die eerste zorg: wat als er toch iets misloopt? Stel dat ouders bijvoorbeeld aannemen dat zwangere vrouwen stress beter kunnen

vermijden en daar ook naar proberen te leven. En stel dat dat lukt, maar dat hun kind achteraf toch met moeilijkheden kampt. Of stel dat die ouders het wel willen proberen, maar de stress eigenlijk niet kunnen vermijden en hun kind kampt achteraf met psychische moeilijkheden?

De vraag dringt zich dan op: hebben de ouders dan niet genoeg hun best gedaan? Het zou kunnen, maar ik denk dat er iets schort aan de redenering zelf. Onderzoek kan wel een verband vaststellen, bijvoorbeeld tussen stress tijdens de zwangerschap en latere problemen voor kinderen, maar dat betekent niet dat er meteen een recept voor de toekomst uit voortvloeit. Overigens ben ik het ermee eens dat stress niet zo goed is voor een zwangere vrouw. Maar ik denk ook dat de nadruk op de gevolgen voor haar kind potentieel stressverhogend zijn.

Het sprookje van 1001 dagen

Mijn tweede zorg gaat over de 1001ste dag en over de dagen erna. Zijn we dan uit de gevarezone? Zelf heb ik nu een tiener en een ‘preteen’ in huis. Nog los van de ronduit interessante kledingkeuzes, de discussies over welke informatie waar is, de extra maaltijden vlak na school en de nieuwe oefening in loslaten en begrenzen, vallen we ook in de extra zorgen. Ook voor deze leeftijdsgroep geven cijfers een indicatie dat er misschien nog wel iets meer nodig is dan ‘gewoon opvoeden’. Sinds de coronapandemie nemen de berichten toe over de mentale problemen waar sommige tieners mee kampen. Heeft het te maken met een toenemende maatschappelijke druk op tieners? Hebben ze te veel last van sociale media? Is er wel hulp voorhanden voor die tieners die meer hulp nodig hebben? Ik wil hier niet beweren dat de tienertijd alleen maar kommer en kwel in de aanbieding heeft. Maar die tijd gaat toch ook niet zonder slag of stoot voorbij.

1000 dagen, dat zijn er best veel, maar tegelijk is het maar een fractie van de tijd die een pasgeborene waarschijnlijk op deze aardbol zal doorbrengen. Deze dagen vliegen voorbij. Het risico bestaat dat de druk op ouders toeneemt om ‘het’ van bij de start ‘goed’ te doen, terwijl opvoeding toch ook een proces van vallen en opstaan is. Het vraagt tijd, meer dan 1000 dagen. En de uitkomst is vaak zeer onvoorspelbaar. Hoe mooi zou het zijn, als die eerste 1000 dagen het begin zouden markeren van een periode waarin alle kinderen kunnen

opgroeien, gedijen, uitgedaagd worden. En waarin dat ook geldt voor al hun ouders.

Over nut en nadeel van onderzoek over de ontwikkeling van kinderen

Ik ging enige tijd nogal pragmatisch om met de oproep om in te zetten op de eerste 1000 dagen. Als het werkt, dan werkt het. Zoiets dacht ik. Maar dat denk ik niet langer. Er is veel en interessant onderzoek over de ontwikkeling van kinderen en over de belangen van kinderen. Het maatschappelijk debat over aandacht en zorg voor kinderen blijft nodig. En daarin heeft het werk naar de eerste 1000 dagen een plaats gekregen die onze aandacht verdient.

Dit is een strijdschrift. Een mooi woord. Dat roept de vraag op wat er dan een strijd waard is. Voor mij staat dit op het spel: de vraag of er nog meningsverschil mogelijk is over hoe kinderen moeten en kunnen opgroeien. Om die vraag levend te houden, zal ik met plezier veel onderzoek lezen, met ouders en met andere opvoeders praten, bijleren van de omgang met mijn eigen kinderen, af en toe een wijze boutade van mijn vader incasseren en er zelf over praten.

Vooraf zal ik hierop blijven hameren: goed onderzoek laat volgens mij tegenspraak toe en blijft zoeken. Het werk over de eerste 1000 dagen levert een sterke bijdrage. Toch denk ik dat we uit onderzoek niet het zaligmakende recept voor een opvoeding gaan vinden, maar wel veel relevante informatie, goede beleidsaanbevelingen, en interessante kanttekeningen. Gelukkig maar. Dat houdt de job interessant.

Over de auteur

An Piessens is doctor in de pedagogische wetenschappen. Ze gaat als onderzoeker en pedagoog door het professionele leven. Ze werkt aan KdG Hogeschool, bij het Onderzoekscentrum Pedagogie in Praktijk en de opleiding Pedagogie van het Jonge Kind.

E-mail: an.piessens@kdg.be

Literatuur

de1000eerstedagen [@de1000eerstedagen]. (z.d.). Instagram.

McKie, L., Gregory, S., & Bowlby, S. (2002). 'Shadow times: The temporal and spatial frameworks and experiences of caring and working'. *Sociology*, 36(4), 897–924. <https://doi.org/10.1177/003803850203600406>

Raes, A., Piessens, A., & Willockx, D. (2020). *Flexibiliteit in de kinderopvang*. Arteveldehogeschool & Karel de Grote-Hogeschool.

Roseboom, T. (2023). *De eerste 1000 dagen. Het fundamentele belang van een goed begin vanuit biologisch, medisch en maatschappelijk perspectief* (2de geheel herziene druk). Boom uitgevers/De Tijdstroom.